

Arundhati Roy

De God van Kleine Dingen

Vertaald door Christien Jonkheer

2017 Prometheus Amsterdam

Voor Mary Roy, die me liet opgroeien.
Die me heeft geleerd haar niet zomaar in de rede te vallen
Waar Anderen Bij Zijn.
Die genoeg van me hield om me los te laten.

Voor LKC, die het net als ik heeft overleefd.

Eerste druk 1997
Vijftiende druk 2017

Dit boek is fictie. De personen die erin voorkomen zijn allemaal verzonnen. Het veroorlooft zich vrijheden met de locatie van rivieren, overwegen, kerken en crematoria.

Oorspronkelijke titel *The God of Small Things*

© 1997 Arundhati Roy

© 1997 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Christien Jonkheer

Omslagontwerp Two Associates/DPS Design & Prepress Studio

Foto auteur Mayank Austen Soofi

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 446 3378 8

Nooit meer zal een verhaal worden verteld alsof het het enige is.

John Berger

I

Paradise Zuur & Zoetwaren

De maand mei in Ayemenem is heet en drukkend. Het zijn lange, klamme dagen. De rivier slinkt en in de roerloze, stofgroene bomen schrokken zwarte kraaien van glanzende mango's. Rode bananen rijpen. Broodvruchten barsten. Indolente bromvliegen zoemen doelloos in de fruitzware lucht. Dan vliegen ze zich buiten westen tegen heldere ruiten en sterven vadsig verdwaasd in de zon.

De nachten zijn helder maar log van laksheid en zwaarmoedige verwachting.

Maar begin juni komt de zuidwestmoesson en breken er drie maanden vol wind en water aan met korte perioden van helle, schelle zon die kinderen gretig aangrijpen om te spelen. Het land kleurt schaamteloos groen. Grenzen vervagen als cassaveheggen wortel schieten, groeien en bloeien. Stenen muren worden mosgroen. Peperranken slingeren zich langs elektriciteitsmasten omhoog. Wilde kruiers boren zich door de laterietbeschoeiing en krioelen over de blank staande wegen. Boten varen af en aan naar de markt. En in de plassen waarmee de putten van de Dienst Openbare Werken in de grote weg vollopen, verschijnen visjes.

Het regende toen Rahel naar Ayemenem terugkwam. Schuine zilveren koorden beukten de losse aarde, lieten als geweervuur kluiten opspatten. Het oude huis op de heuvel droeg zijn steile puntdak als een laag over de oren getrokken hoed. De muren met de mostrepen waren week geworden en bolden lichtjes van het vocht dat uit de grond opsteeg. De verwilderde, overwoekerde tuin

was vol gefluister en gescharrel van kleine levens. Tussen de lage planten schurkte een rattenslang zich tegen een glinsterende steen. Vrijlustige gele brulkickers zochten hoopvol de schuimende vijver af. Door de bladeren op de oprijlaan flitste een doorweekte mangoest.

Het huis zelf zag er leeg uit. De deuren en ramen zaten dicht. De veranda was kaal. Zonder meubels. Maar de hemelsblauwe Plymouth met de staartvinnen van chroom stond nog buiten, en binnen was Baby Kochamma nog in leven.

Ze was de jongste oudtante van Rahel, de zus van haar grootvader. Eigenlijk heette ze Navomi, Navomi Ipe, maar iedereen noemde haar Baby. Toen ze oud genoeg was om tante te zijn, werd ze Baby Kochamma. Maar Rahel kwam niet voor haar. Achternicht en oudtante koesterden geen enkele illusie op dat punt. Rahel kwam voor haar broer Estha. Ze waren een twee-eiige tweeling. ‘Dizygotisch’ noemden de dokters dat. Geboren uit afzonderlijke maar gelijktijdig bevruchte eitjes. Estha – Esthappen – was achttien minuten ouder dan zij.

Ze hadden nooit veel op elkaar geleden, Estha en Rahel, en zelfs toen ze door wormen geplaagde kindertjes met stokkenarmpjes, platte borst en Elviskuif waren, klonk er nooit dat eeuwige ‘Wie is nu wie?’ van overdreven glimlachende verwanten of de Syrisch-orthodoxe bisschoppen die vaak naar het huis in Ayemenem kwamen om giften los te peuteren.

De verwarring lag dieper, geheimer.

In die vroege, vormeloze jaren, in het prille begin van hun geheugen, toen het leven nog vol Begin was, zonder Einde, en Alles Voor Altijd was, dachten Esthappen en Rahel aan hen tweeën samen als Ik en Mij, en aan zichzelf afzonderlijk als Wij en Ons. Alsof ze een heel speciaal soort Siamese tweeling waren, lichamelijk gescheiden, maar met een gezamenlijke identiteit.

Nu, na al die jaren, weet Rahel nog dat ze op een nacht giechelend om de gekke droom van Estha wakker is geworden.

Er zijn nog meer herinneringen waar ze geen recht op heeft.

Zo herinnert ze zich bijvoorbeeld (zonder erbij geweest te zijn) wat de Sinas-Citroenman in de Abhilash-bioscoop met Estha heeft uitgespookt. Ze herinnert zich de smaak van de boterhammen met

tomaat – de boterhammen van *Estha*, die *Estha* heeft gegeten – in de posttrein naar Madras.

En dat zijn nog maar de kleine dingen.

Hoe dan ook, nu denkt ze aan Estha en Rahel als *Zij* en *Hen*, omdat ze ieder afzonderlijk niet langer zijn wat *Zij* waren of ooit dachten te zullen worden.

Nooit.

Hun levens hebben nu een omvang, een vorm. Estha heeft het zijne en Rahel het hare.

Aan hun afzonderlijke horizons zijn als een stel trollen Randen, Grenzen, Limieten en Scheidslijnen verschenen. Kleine wezens met lange schaduwen die wachtlopen langs het Vage Einde. Er zijn zachte halvemaanjes onder hun ogen ontstaan en ze zijn nu even oud als Ammu toen ze stierf. Eenendertig.

Niet oud.

Niet jong.

Een doodgewone leeftijd.

Bijna waren ze in de bus geboren, Estha en Rahel. De auto waarmee hun vader Baba hun moeder Ammu voor de bevalling naar het ziekenhuis in Shillong zou brengen, had op de kronkelweg door de theeplantage in Assam pech gekregen. Ze hadden hem achtergelaten en een bomvolle staatsbus aangehouden. Met dat wonderlijke mededogen van de zeer armen voor de tamelijk welgestelden, of misschien wel alleen maar omdat ze zagen hoe hoogzwanger Ammu was, hadden er passagiers hun plaats afgestaan aan het paar; de rest van de reis had de vader van Estha en Rahel de buik van hun moeder (met hen erin) moeten vasthouden omdat hij anders te veel schommelde. Dat was voor hun scheiding, voordat Ammu weer in Kerala was komen wonen.

Volgens Estha hadden ze hun hele leven gratis met de bus gemoegen als ze in de bus geboren waren. Het was niet duidelijk hoe hij aan die informatie kwam en hoe hij de rest van die gebeurtenissen wist, maar jarenlang had de tweeling een vage wrok jegens hun ouders gekoesterd omdat die hun een leven lang gratis busreizen door de neus hadden geboord.

Ook geloofden ze dat de regering hun begrafenis zou betalen als ze werden doodgereden op een zebrapad. Ze verkeerden in de stellige overtuiging dat zebrapaden daarvoor bedoeld waren. Voor gratis begrafenis. Uiteraard waren er in Ayemenem geen zebra's waarop je kon worden doodgereden; in Kottayam, de dichtstbijzijnde stad, trouwens ook niet, maar ze hadden er wel eens een gezien vanuit de auto toen ze op weg waren naar Cochin, dat twee uur rijden bij ze vandaan lag.

Aan de begrafenis van Sophie Mol betaalde de regering geen cent, want die was niet op een zebra doodgereden. Ze werd begraven in Ayemenem, in de oude kerk met de nieuwe verf. Ze was het nichtje van Estha en Rahel, het dochtertje van hun oom Chacko. Ze was uit Engeland op bezoek. Estha en Rahel waren zeven toen ze stierf. Sophie Mol was bijna negen. Ze kreeg een kistje in kinderformaat.

Bekleed met satijn.

Bekoperd met handvatten.

Ze lag er in haar gele Crimplene-broek met de wijde pijpen met een lint in haar haar en haar gogo-tas 'Made in England' waar ze zo gek op was. Haar gezicht was bleek en gerimpeld als de duim van een wasbaas van het lange verblijf in het water. De gemeente kwam rond het kistje staan en het droeve zingen deed de gele kerk zwellen als een keel. De priesters met hun krullerige baarden zwaaiden met wierookvaten aan een ketting en lachten niet naar de kleintjes zoals anders op zondag.

De lange kaarsen op het altaar waren krom. De korte niet.

Een oude dame die zich voordeed als een verre verwante, maar die door niemand herkend werd en bij begrafenis vaak naast het lijk opdook (verslaafd aan begrafenis? latente necrofiel?), deed eau de cologne op een dot watten en depte daarmee met een vrome en tikje uitdagende houding het voorhoofd van Sophie Mol. Sophie Mol rook naar eau de cologne en doodkistenhout.

Margaret Kochamma, de Engelse moeder van Sophie Mol, wilde niet dat Chacko, de biologische vader van Sophie Mol, een troostende arm om haar heen sloeg.

De familie stond in een kluitje bijeen. Margaret Kochamma, Chacko en Baby Kochamma met naast zich haar schoonzus Mam-

machi – de grootmoeder van Estha en Rahel (en Sophie Mol). Mammachi was bijna blind en droeg buitenshuis altijd een donkere bril. Haar tranen druppelden van achter de bril omlaag en biggelden als regendruppels aan een dakrand over haar kaak. Ze oogde klein en ziekelijk in haar kraakheldere, roomwitte sari. Chacko was de enige zoon van Mammachi. Haar eigen verdriet deed haar pijn. Dat van hem maakte haar kapot.

Ammu, Estha en Rahel mochten de begrafenis wel bijwonen, maar moesten apart staan, niet bij de rest van de familie. Niemand keurde ze een blik waardig.

Het was warm in de kerk, en de witte randen van de aronskelken begonnen om te krullen en te verdorren. In een bloem op de kist stierf een bij. De handen van Ammu trilden en haar gezangsbundel trilde mee. Haar huid was koud. Estha stond dicht bij haar, ternauwernood wakker, zijn pijnlijke ogen glinsterend als glas; zijn brandende wang tegen het blote vel van Ammu's trillende arm met de gezangsbundel.

Rahel daarentegen was klaarwakker, intens waakzaam en breekbaar door haar uitputtingsslag met het Echte Leven.

Ze zag dat Sophie Mol wakker was voor haar begrafenis. Ze liet Rahel Twee Dingen zien.

Ding Een was de pasgeverfde hoge koepel van de gele kerk die Rahel nog nooit vanbinnen had bekeken. Hij was hemelsblauw geverfd, met zwevende wolken en flitsende straaljagertjes die witte kriskrassporen tussen de wolken trokken. Wel dient te worden opgemerkt dat het makkelijker geweest moet zijn om die dingen te zien als je in een kist omhoog lag te kijken, dan wanneer je ingeklemd tussen droeve heupen en gezangsbundels in de kerkbanken stond.

Rahel dacht aan degene die de moeite had genomen om helemaal naar boven te klimmen met de potten verf, wit voor de wolken, blauw voor de lucht, zilver voor de straaljagers. En dan nog de kwasten en de verfverdunner. Ze stelde zich hem daarboven voor, iemand als Velutha, die met bloot, glimmend bovenlijf, zittend op een plank die aan de houten stellage in de hoge koepel van de kerk schommelde, zilveren straaljagertjes in een blauwe kerkhemel schilderde.

Ze bedacht wat er zou gebeuren als het touw knapte. Ze stelde zich voor hoe hij als een donkere ster uit de lucht viel die hij gemaakt had. Hoe hij gebroken op de hete kerkvloer lag, met donker bloed dat als een geheim uit zijn schedel stroomde.

Esthappen en Rahel hadden toen al geleerd dat de wereld andere manieren kende om een man te breken. Ze waren al vertrouwd met de geur. Weezoet. Als oude rozen in een windvlaag.

Ding Twee dat Sophie Mol aan Rahel liet zien was het vleermuizenjong.

Onder de rouwdienst zag Rahel een zwart vleermuisje met zacht-hakende kromme klauwtjes tegen de dure begrafenissari van Baby Kochamma opklimmen. Toen het de plek tussen haar sari en blouse bereikte, haar rol van treurnis, haar blote middenrif, begon Baby Kochamma te gillen en sloeg ze met haar gezangsbundel in de lucht. Het zingen hield op om plaats te maken voor een ‘Wattisser? Tissergebeurd?’ en voor harigfladder en sariflapper.

De droeve priesters kamden met goudberingde vingers door hun krullerige baard alsof stiekeme spinnen er plots een web in hadden geweven.

Het vleermuizenjong vloog hoog de lucht in en veranderde in een straaljagertje zonder kriskrassporen.

Alleen Rahel zag de heimelijke radslag van Sophie Mol in haar kist.

Het droeve zingen begon weer en ze zongen hetzelfde droeve lied tweemaal. En weer deden de stemmen de gele kerk zwellen als een keel.

Toen ze de kist van Sophie Mol op het kleine kerkhof achter de kerk in de grond lieten zakken, wist Rahel dat ze nog steeds niet dood was. Ze hoorde (namens Sophie Mol) de zachtploffende rode aarde en het hardploffende oranje lateriet dat de lak van de kist beschadigde. Ze hoorde het dofpluffen door het glimmende kisthout, door de satijnen kistbekleding. De droeve priesterstemmen, gedempt door aarde en hout.

*Genadige Vader, in uw handen bevelen wij
De ziel van ons heengegane kind*

*We vertrouwen haar lichaam toe aan de aarde
Aarde tot aarde, as tot as, stof tot stof.*

Binnen in de aarde begon Sophie Mol te gillen; ze reet het satijn met haar tanden uiteen. Maar door aarde en steen valt schreeuwen niet te horen.

Sophie Mol is doodgegaan omdat ze geen lucht meer kreeg.

Ze is gestorven aan haar begrafenis. Astottast tottast tottast. Op haar grafsteen stond: *Een zonnestraal die kort slechts mocht verwijlen.*

Ammu legde later uit dat ‘verwijlen’ ‘blijven’ betekende.

Na de begrafenis nam Ammu de tweeling mee terug naar het politiebureau van Kottayam. Ze wisten al wat hun te wachten stond. Ze hadden er het grootste deel van de dag ervoor doorgebracht. Ze verwachtten de scherpe, rokerige stank van oude urine waarvan de muren en meubels waren doortrokken en klemden lang voordat de lucht begon hun neusgaten al dicht.

Ammu vroeg de inspecteur te spreken en toen ze haar naar zijn kantoor brachten, zei ze tegen hem dat er een vreselijke vergissing was begaan en dat ze een verklaring wilde afleggen. Ze vroeg of ze Velutha mocht zien.

De snor van inspecteur Mathew vibreerde even bedrijvig als die van de vriendelijke maharadja van Air India, maar zijn ogen waren sluw en inhalig.

‘Daar is het nu allemaal een beetje te laat voor zou ik zeggen,’ zei hij. Hij sprak de botte Kottayamese dialectvariant van het Malayalam. Onder het praten staarde hij naar Ammu’s borsten. Hij zei dat ze bij de politie alles wisten wat ze weten moesten en dat de politie van Kottayam geen verklaringen afnam van *veshayas* of hun onwettige kinderen. Ammu zei dat ze dat nog wel eens zou zien. Thomas Mathew kwam van achter zijn bureau en liep met zijn wapenstok op Ammu af.

‘Ik zou maar rustig naar huis gaan als ik jou was,’ zei hij. Vervolgens tikte hij met de stok tegen haar borsten. *Zachtjes. Tik tik.* Alsof hij bij een mand mango’s stond, en de vruchten aanwees die hij ingepakt en bezorgd wilde hebben. Inspecteur Mathew leek te weten

bij wie hij zoiets kon flikken en bij wie niet. Daar hebben politie-agenten een neus voor.

Achter hem hing een rood-blauw bord met:

Positief
Opmerkzaam
Loyal
Intelligent
Toegewijd
Innemend
Efficiënt

Ammu huilde toen ze uit het bureau weggingen, en daarom vroegen Estha en Rahel niet wat ‘veshya’ betekende. Of ‘onwettig’. Ze hadden hun moeder nog nooit zien huilen. Ze snikte niet. Haar gezicht was onbeweeglijk als steen, maar in haar ogen welden tranen die langs haar strakke kaken omlaagstroomden. De tweeling werd misselijk van angst. De tranen van Ammu maakten alles wat tot dusver onwerkelijk had geleken echt. Ze gingen met de bus naar Ayemenem terug. De conducteur, een smalle man in kaki, gleed ze langs de stangen tegemoet. Hij zette zijn knokige billen schrap tegen de achterkant van een stoel en klikte met zijn kniptang naar Ammu. ‘Waarheen?’ wilde die klik zeggen. Rahel kon de stapel buskaarten en het wrange van de metalen stangen aan de handen van de conducteur ruiken.

‘Hij is dood,’ fluisterde Ammu tegen hem. ‘Ik heb hem vermoord.’

‘Ayemenem,’ zei Estha haastig, voor de conducteur zijn geduld verloor.

Hij pakte het geld uit Ammu’s portemonnee. De conducteur gaf hem de kaartjes. Estha vouwde ze zorgvuldig op en stopte ze in zijn zak. Daarna sloeg hij zijn armpjes om zijn versteende, huilende moeder heen.

Twee weken later werd Estha Heengezonden. Ammu werd gedwongen hem terug te sturen naar hun vader, die toen inmiddels zijn eenzame baan op de theeplantage in Assam had opgezegd en naar Calcutta was verhuisd, waar hij voor een bedrijf werkte dat

carbonzwart maakte. Hij was hertrouwd, (min of meer) gestopt met drinken en viel maar af en toe terug.

Sindsdien hadden Estha en Rahel elkaar niet meer gezien.

En nu, drieëntwintig jaar later, had hun vader Estha Teruggezonden. Hij had hem met een koffer en een brief teruggestuurd naar Ayemenem. De koffer zat vol modieuze, nieuwe kleren. Baby Kochamma liet de brief aan Rahel zien. Hij was geschreven in een schuin, vrouwelijk nonnenschoolhandschrift, maar de ondertekening was van hun vader. Tenminste, de naam. Rahel zou de handtekening niet herkend hebben. In de brief stond dat hij, hun vader, zijn carbonzwartbaan had opgezegd, naar Australië ging emigreren om chef van de veiligheidsdienst bij een aardewerkfabriek te worden en dat hij Estha niet mee kon nemen. Hij wenste iedereen in Ayemenem het allerbeste en zei dat hij Estha zou komen opzoeken als hij weer naar India terugkwam – wat trouwens niet erg waarschijnlijk was, voegde hij eraan toe.

Baby Kochamma zei tegen Rahel dat ze de brief wel mocht houden als ze wou. Rahel stopte hem weer in de envelop. Het papier was zacht geworden en liet zich vouwen als stof.

Ze was vergeten hoe vochtig de moessonlucht in Ayemenem kon zijn. Bolstaande kasten begonnen te kraken. Dichte ramen barstten open. Boeken werden zacht en trokken golvend krom in hun kaft. 's Avonds verschenen er vreemde insecten, als ideeën, die verbrandden op de zwakke veertigwattpeertjes van Baby Kochamma. Overdag lagen de vloeren en vensterbanken bezaaid met knisperige, verkoolde lijkjes; totdat Kochu Maria ze wegveegde op haar plastic veegeblik, rook het naar Brandlucht.

De junieregen was nog niets veranderd.

De hemel opende zich en het water roffelde neer, deed de onwillige oude bron herleven, bemosgroende de varkenloze varkensstal en legde een bommentapijt over de stille, theekleurige plassen, zoals een herinnering een stille, theekleurige geest bombardeert. Het gras oogde natgroen en tevreden. Blijë regenwormen dartelden paars in de modder. Groene brandnetels knikten. Bomen bogen zich.

Verder weg, in de wind en de regen, aan de rivieroever, in het

onverhoedse onweersdonker van de dag, liep Estha. Hij droeg een t-shirt met de kleur van geplette aardbeien, dat nu donker doorweekt was, en wist dat Rahel was gekomen.

Estha was altijd een stil kind geweest, en daarom kon niemand precies de vinger leggen op het moment (niet welk jaar, laat staan welke maand en dag) waarop hij was opgehouden met praten. Helemaal opgehouden, welteverstaan. In feite wás er geen ‘precies moment’. Het was een geleidelijk aflopende zaak geweest. Een nauwelijks merkbare verstilling. Alsof hij gewoon was uitgepraat, niets meer te zeggen had. Estha’s zwijgen was nooit onaangenaam. Nooit opdringerig. Nooit luidruchtig. Het was geen beschuldigend, protesterend zwijgen, maar meer een soort zomerslaap, een periode van rust, het psychologische equivalent van wat longvissen doen om het droge seizoen door te komen; alleen zag het er in het geval van Estha naar uit dat het droge seizoen nooit meer voorbij zou gaan.

Hij had in de loop der tijd het vermogen ontwikkeld om op te gaan in de achtergrond, waar hij ook was – in boekenkasten, tuinen, gordijnen, straten en portieken – en de schijn van levenloosheid te wekken, voor een onge oefend oog bijna onzichtbaar. Meestal duurde het een tijdje voordat vreemden hem in de gaten kregen, al bevonden ze zich met hem in hetzelfde vertrek. Het duurde nog langer voor ze merkten dat hij nooit iets zei. Er waren er die dat helemaal niet merkten.

Estha nam in de wereld maar heel weinig ruimte in.

Na de begrafenis van Sophie Mol, toen Estha Heengezonden was, stuurde hun vader hem naar een jongensschool in Calcutta. Hij was geen bijzonder goede leerling, maar traag was hij evenmin en nergens was hij eigenlijk slecht in. ‘Een gemiddelde leerling’, of ‘voldoende resultaten’ was het gebruikelijke commentaar van zijn leraren op zijn jaarlijkse rapporten. ‘Neemt niet deel aan groepsactiviteiten’ was eveneens gebruikelijk commentaar. Al vermeldden ze bij die klacht nooit wat die ‘groepsactiviteiten’ dan inhielden.

Estha sloot zijn schoolcarrière af met middelmatig resultaat en weigerde verder te studeren. In plaats daarvan begon hij tot aan-

vankelijke gène van zijn vader en stiefmoeder het huishoudelijk werk te doen. Alsof hij op zijn manier kost en inwoning wilde vergoeden. Hij deed het veeg- en dweilwerk en de hele was. Hij leerde koken en groenten inkopen. Op de markt begonnen de kooplui achter hun piramides glimmende groente hem te herkennen en hielpen ze hem te midden van het opdringerige rumoer van de andere klanten. Ze gaven hem een verroest filmblik waar hij de groente die hij koos in kon doen. Hij probeerde nooit af te dingen. Zij probeerden hem nooit te bedriegen. Als de groente gewogen en betaald was, stopten ze die in zijn rode plastic boodschappenmand (uien onderin, aubergines en tomaten bovenop) met altijd een gratis takje koriander of een handjevol groene pepers erbij. Estha bracht ze in de volle tram naar huis. Een bel van stilte, drijvend op een zee van rumoer.

Als hij onder het eten iets nodig had, stond hij op en pakte hij het zelf.

Toen de stilte er eenmaal was, nam ze geleidelijk aan bezit van Estha. Ze kwam uit zijn hoofd naar buiten en sloot hem in haar alomvattende waterarmen. Ze wiegde hem op het ritme van een oeroude, foetale hartklop. Ze zond haar heimelijke, van zuignapjes voorziene tentakels stukje bij beetje zijn schedel in, waar ze de heuveltjes en dalen van zijn geheugen stofzuigerden, oude zinnen losrukten en ze van het puntje van zijn tong trokken. Ze ontdeed zijn gedachten van de woorden die ze beschreven en liet ze kaal en naakt achter. Onzegbaar. Verdoofd. En daarom voor een waarnemer misschien nauwelijks aanwezig. In de loop der jaren trok Estha zich geleidelijk aan uit de wereld terug. Hij wende aan de lastige octopus die in hem huisde en zijn verleden met kalmerende inkt overgoot. Langzamerhand raakte de reden voor zijn zwijgen bedekt, diep verstopt in het verhullende, sussende zwijgen zelf.

Toen Khubchand, zijn geliefde, blinde, kale, incontinente bastaardhond van zeventien het in zijn kop kreeg een ellendig, langdurig stervensproces te beginnen, verzorgde Estha hem op die lijdensweg alsof zijn eigen leven ervan afhing. In die laatste maanden van zijn leven sleepte Khubchand zich met de beste bedoelingen maar een onberekenbare blaas naar het hondenluik onder in de deur naar de achtertuin, stak zijn kop door het luik en deed dan beverig een felgeel plasje – binnen. Vervolgens keek hij met lege

blaas en rein geweten naar Estha op met zijn ondoorzichtige groene ogen die als schuimende poeltjes in zijn grijzende kop stonden, om daarna terug te hobbelen naar zijn klamme kussen, natte pootjes achterlatend op de vloer. Toen Khubchand op zijn kussen lag te sterven, kon Estha in zijn gladde, paarsige ballen het slaapkamer- raam weerspiegeld zien. Met de lucht erachter. En op een keer ook een vogel die langsvloog. Voor Estha – gedrenkt in de geur van oude rozen, besmeurd met bloed bij herinneringen aan een gebroken man – was het een wonder dat er nog zoiets breekbaars, zo onverdraaglijk tederes restte, mocht blijven bestaan. Een vliegende vogel weerspiegeld in de ballen van een oude hond. Hij moest er hardop om glimlachen.

Toen Khubchand dood was, begon Estha aan zijn lange wandelingen. Hij liep uren aan een stuk. Aanvankelijk alleen in de buurt, maar geleidelijk aan steeds verder.

De mensen raakten eraan gewend om hem te zien lopen. Een goedgeklede man die rustig liep te wandelen. Hij kreeg een donker buitengezicht. Verweerd. Gerimpeld door de zon. Hij begon wijzer te ogen dan hij in werkelijkheid was. Als een visser in de stad. Met zeegeheimen in zich.

Nu hij Teruggezonden was, liep Estha heel Ayemenem af.

Soms wandelde hij langs de oever van de rivier die stonk naar poep en met leningen van de Wereldbank aangeschafte pesticiden. De meeste vissen waren dood. De rest had vinrot en zat vol gewellen.

Of hij liep de weg af. Langs de nieuwe, versgebakken en geglaaceerde Golfgeldhuizen, neergezet door verpleegsters, metselaars, kabeltrekkers en bankbedienden die lang en ongelukkig in den vreemde werkten. Langs de wrokkige oudere huizen die groen van jaloezie wegkropen achter hun eigen oprijlanen, tussen hun eigen rubberbomen. Wankelende koninkrijkjes, elk met een eigen heroisch verleden.

Hij liep langs de dorpsschool die zijn overgrootvader had neergezet voor Onaanraakbare kinderen.

Langs de gele kerk van Sophie Mol. Langs de Kung Fu-jeugdclub van Ayemenem. Langs de kleuterschool de Prille Bloesems

(voor Aanraakbaren), langs de winkel waar je op de bon tegen gereduceerde prijs rantsoenen rijst, suiker en bananen kon kopen die in gele trossen aan het dak hingen. Aan het plafond hingen touwen met wasknijpers waartussen goedkope softpornotijdschriften over fictieve Zuid-Indiase seksmaniakken geklemd zaten. Ze draaiden traag rond in de warme wind, en verleidden rechtschapen kopers van grutterswaren met een glimp van in plassen namaakbloed badende weelderige naakte dames.

Soms liep Estha langs de Lucky Press – de drukpers van de oude kameraad K.N.M. Pillai, voorheen het kantoor van de Communistische Partij van Ayemenem, waar middernachtelijke studiebijeenkomsten plaatsvonden en pamfletten met bezielende teksten van marxistische partijliederen werden gedrukt en gedistribueerd. De vlag die fier op het dak waaide was een slap, oud vod geworden. Het rood was verschoten.

Kameraad Pillai zelf kwam 's ochtends naar buiten in een grauw verkleurd Aertex-hemd, zijn ballen afgetekend tegen zijn zachte witte *mundu*. Hij smeerde zich in met warme, gepeperde kokosolie en kneedde zijn oude, losse vlees dat willig als kauwgom losliet van zijn botten. Hij woonde nu alleen. Zijn vrouw Kalyani was gestorven aan eierstokkanker. Zijn zoon Lenin was naar Delhi verhuisd, waar hij als klusjesman voor buitenlandse ambassades werkte.

Als hij zich voor zijn huis stond in te smeren als Estha voorbijliep, zorgde kameraad Pillai altijd dat hij hem groette.

‘Estha Mon!’ riep hij dan met zijn hoge piepstem, die nu rafelde, vezelig als suikerriet waar de bast van af is gehaald. ‘Goeiemorgen! Je dagelijkse wandeling?’

Estha liep dan voorbij, niet bot en niet beleefd. Gewoon zonder iets te zeggen.

Kameraad Pillai sloeg zich over zijn hele lijf om zijn bloedsomloop te bevorderen. Hij kon niet zeggen of Estha hem na al die jaren herkende. Niet dat hem dat geweldig interesseerde. Al was zijn rol in de gebeurtenissen bepaald niet onbeduidend geweest, kameraad Pillai voelde zich op geen enkele wijze persoonlijk verantwoordelijk. Voor hem was de hele zaak een onvermijdelijk bijproduct van noodzakelijk politiek handelen. Het eeuwige vuilehandenprobleem. Maar in wezen was kameraad K.N.M. Pillai dan

ook een politiek dier. Een beroepsvuilehandenmaker. Hij bewoog zich als een kameleon door de wereld. Gaf zich nooit bloot, zonder dat te laten merken. Kwam ongedeerd uit elke chaos tevoorschijn.

Hij hoorde als eerste in Ayemenem dat Rahel terug was. Het nieuws bracht hem niet van zijn stuk maar wekte voornamelijk zijn nieuwsgierigheid. Estha was voor kameraad Pillai bijna een vol-slagen vreemde. Diens verbanning uit Ayemenem was immers zo plotseling en geruisloos gegaan en was al zo lang geleden. Maar Rahel kende hij goed. Haar had hij zien opgroeien. Hij vroeg zich af waarom ze was teruggekomen. Na al die jaren.

Tot Rahels komst was het rustig geweest in Estha's hoofd. Maar ze had het geluid van voorbijrijdende treinen meegebracht, en het licht en donker en licht en donker dat over je heen trekt als je bij een raampje zit. De wereld, die jarenlang buitengesloten was geweest, spoelde plots naar binnen en Estha kon zichzelf in het lawaai niet meer horen. Treinen. Verkeer. Muziek. De Aandelenmarkt. Er was een dam doorgebroken en de woest kolkende wateren sleurden alles mee. Kometen, violen, parades, eenzaamheid, wolken, baarden, fanatiekelingen, lijsten, vlaggen, aardbevingen, wanhoop – alles werd in een chaotische maalstroom meegesleurd.

En Estha die langs de rivieroever liep, kon het natte van de regen niet voelen, of het plotselinge rillen van de koude pup die hem tijdelijk als baasje zag en naast hem voortsopte. Hij liep langs de oude mangoestanboom naar de rand van een laterietuitloper die uitstak in de rivier. Hij ging op zijn hurken zitten en wiegde in de regen heen en weer. De modder onder zijn schoenen maakte ongepaste zuig- en slurpgeluiden. De koude pup keek rillend toe.

Baby Kochamma en Kochu Maria, de driftige lilliputterkokkin met het verzuurde hart, waren de enigen die nog in het huis in Ayemenem woonden toen Estha Teruggezonden werd. De grootmoeder van Estha, Mammachi, was dood. Chacko woonde nu in Canada, waar hij een slechtlopende antiëkhandel had.

En dan Rahel.

Na de laatste keer dat Ammu naar Ayemenem was teruggekomen, opgezwollen van de cortison en met een reutel in haar borst

die klonk alsof er in de verte een man stond te roepen, was ze gestorven en was Rahel op drift geraakt. Ze zwierf van school naar school. Ze bracht haar vakanties door in Ayemenem, grotendeels genegeerd door Chacko en Mammachi (die week waren van verdriet, en als een paar dronkenlappen in een palmwijnkroeg krachteloos in hun treurnis wegzakten) en liet op haar beurt Baby Kochamma links liggen. Chacko en Mammachi probeerden het wel met de opvoeding van Rahel, maar konden het niet. Ze gaven wel verzorging (eten, kleren, schoolgeld) maar geen aandacht.

Het Verlies van Sophie Mol sloop op kousenvoeten door het grote huis. Het verstopte zich in boeken en eten. In de vioolkast van Mammachi. In de korstjes van de zweren op Chacko's schenen, waar hij constant aan peuterde. In zijn slappe vrouwenbenen.

Wonderlijk hoe de herinnering aan een sterven soms zoveel langer in de herinnering voortleeft dan het leven dat het heeft weggenomen. In de loop der jaren vervaagde de herinnering aan Sophie Mol zelf (die zoekster naar simpele kennis: *Waarheen gaan oude vogels om te sterven? Waarom vallen dode vogels niet als bakstenen uit de lucht?* Die boodschapster van wrede werkelijkheid: *Jullie twee zijn hele blauwen en ik een halve.* Die goeroe van gruwel: *Ik heb de oogbol van een verongelukte man gezien die eruit hing aan een zenuw, net een jojo*) terwijl Het Verlies van Sophie Mol steeds robuuster en sterker werd. Het was altijd aanwezig. Als rijp fruit van het seizoen. Maar dan het hele jaar door. Permanent als een overheidsbaan. Het begeleidde Rahel in haar groeiproces van kind (van school tot school) tot vrouw.

Rahel werd voor het eerst ten overstaan van iedereen gestraft in de school van het Nazareth-klooster, toen ze elf was en betrap werd toen ze voor het tuinhok van het hoofd van haar afdeling een verse koeienvla met bloemetjes versierde. Bij de ochtendbijeenkomst van de volgende dag moest ze in het Oxford-woordenboek *Verdorvenheid* opzoeken en hardop de betekenis voorlezen. *Hoedanigheid of staat van verdorven of ontaard zijn*, las Rahel, met achter haar een rij zittende nonnen met strenge monden en voor haar een zee van spotgrijnzende schoolmeisjesgezichten. *Staat van verderf; Morele ontaarding; De aangeboren zedeloosheid van de mens als gevolg van de erfzonde; Zowel de uitverkorenen als de niet-uitverkorenen komen in een*

staat van totale v. en vervreemding van God ter wereld, en zijn uit zichzelf slechts tot zonde in staat. J.H. Blunt.

Een halfjaar later werd ze na herhaalde klachten van oudere meisjes van school gestuurd. Ze was er (volkomen terecht) van beschuldigd zich schuil te houden achter deuren en met opzet tegen oudere leerlingen aan te botsen. Toen ze door het hoofd over haar gedrag werd ondervraagd (bepaard met zoete woordjes, geslagen, uitgehongerd) gaf ze ten langen leste toe dat ze het gedaan had om uit te vinden of borsten pijn deden. In die christelijke instelling had men het niet zo op borsten. Ze bestonden gewoon niet (en kon iets wat niet bestond pijn doen?).

Dat was de eerste van drie heenzendingen. De tweede was wegens roken. De derde wegens het in brand steken van het valse haarknotje van het hoofd, waarvan Rahel onder druk bekende dat ze het had gestolen.

Op elke school waar ze heen ging, merkten de leerkrachten op dat ze

- a) Bijzonder beleefd was.
- b) Geen vriendinnen had.

Het bleek een beschaafde, solitaire vorm van verdorvenheid. En juist daarom – vonden ze allemaal (genietend van hun schooljuffenafkeuring, die proevend op hun tong, erop sabbelend als was het een zuurtje) – des te ernstiger.

Het leek wel, fluisterden ze tegen elkaar, *alsof ze niet wist hoe je je als meisje moest gedragen.*

Ze zaten er niet ver naast.

Vreemd genoeg had haar verwaarlozing kennelijk, min of meer per ongeluk, tot een bevrijding van haar geest geleid.

Rahel groeide op zonder instructies. Zonder iemand die een huwelijk voor haar arrangeerde. Zonder iemand die een bruidsschat voor haar betaalde en daarom ook zonder de verplichte echtgenoot die aan de horizon opdoemde.

Zolang ze er geen ophef over maakte, bleef ze vrij om zelf onderzoek te doen: naar borsten en hoeveel pijn ze deden. Naar valse haarknotjes en hoe goed die brandden. Naar het leven en hoe je dat moest leven.

Na haar schooltijd werd ze toegelaten tot een middelmatige ar-

chitectuuropleiding in Delhi. Niet omdat ze een serieuze belangstelling voor architectuur zou hebben. Zelfs van oppervlakkige interesse was geen sprake. Ze deed gewoon toevallig toelatingsexamen, en toevallig slaagde ze. De docenten waren meer onder de indruk van het formaat (reusachtig) van haar stillevensschetsen in houtskool dan van de vaardigheid die eruit sprak. De achteloze, roekeloze lijnen werden ten onrechte aangezien voor artistiek zelfvertrouwen, terwijl er in werkelijkheid van kunstzinnigheid bij hun maakster geen sprake was.

Ze studeerde er acht jaar, zonder de vijfjarige doctoraalopleiding af te ronden. Het collegegeld was niet hoog en ze kon zonder veel moeite rondkomen door in het studentenhuus te wonen, te eten in de gesubsidieerde mensa, en nauwelijks college te volgen maar in plaats daarvan een baantje te nemen als tekenaarster bij architectenbureaus; sombere oorden die goedkope studenten in dienst namen omdat ze die presentatietekeningen konden laten maken en de schuld konden geven van alles wat er fout ging. De andere studenten, met name de jongens, werden geïntimideerd door Rahels eigenzinnigheid en haar bijna fanatieke gebrek aan ambitie. Ze lieten haar links liggen. Ze werd nooit uitgenodigd in hun mooie huizen of voor hun luidruchtige feestjes. Zelfs de docenten waren enigszins op hun hoede voor haar – met haar bizarre, onpraktische bouwplannen, die ze inleverde op goedkoop bruin pakpapier, en haar onverschilligheid voor hun gedreven kritiek.

Af en toe schreef ze een brief aan Chacko en Mammachi, maar ze ging nooit meer naar Ayemenem. Niet toen Mammachi stierf en evenmin toen Chacko naar Canada emigreerde.

Tijdens haar studie leerde ze Larry McCaslin kennen, die in Delhi materiaal kwam verzamelen voor zijn doctoraalscriptie 'Efficiënt energiegebruik in lokale architectuur'. Hij zag Rahel eerst in de universiteitsbibliotheek en later opnieuw in de Khan Market. Ze had een spijkerbroek met een wit T-shirt aan. Er zat een stuk oude lappendeken om haar hals geknoopt dat als een cape achter haar aan zwierde. Haar wilde haar was naar achteren gebonden om het steil te laten lijken, wat het niet was. In haar neusvleugel blonk een diamant. Ze had waanzinnig mooie sleutelbeenderen en een mooi, atletisch loopje.